

Quā autē feriat a negotio / qui nunquā feriat a merito
 quo cōsumat negotiū? Quibus autē locis circūscribitur
 cui totus mūdus diuitiarū possessio est? Sua estima
 tione definit / qui nunquā opinione cōprehendit? Etenī
 quasi ignorat / et cognoscit . quasi morit / et ecce uiuit .
 quasi tristis / et semper letior . ut egenus / et largus . quā ni
 hil habeat et possideat omnia . Nihil enī spectat uir iustus
 nisi quod cōstans et honestū ē . Et ideo etiā si alii ui
 deat pauper / sibi diues ē . qui nō eorū que caduca / s; z
 eorū que eterna sunt estimatione censetur .

Tractatus secundus in quo differēt si inter hone
 stum et utile tanquā inter se repugnantia facienda sit
 comparatio / Duo continet capitula .

Capitulum primum Duas habens partes .

Et quoniā de duobus superioribus locis diximus
 in quibus honestum illud / et utile tractauimus /
 sequitur utrum honestatem . et utilitatem inter se com
 parare debeamus / et querere quid sit sequendum . Si
 cut enim supra tractauimus utrum honestū illud an
 turpe esset . et secundo loco utrum utile an inutile . si
 militer hoc loco utrum honestum sit an utile / nonnul
 li requirendum putant .

Nos autē monemur (ne hec inter se uelut compugnā
 tia inducere uideamur / quā iā unū supra ostendimus) nec
 honestū eē posse / nisi quod utile / nec utile nisi quod ho
 nestū . quia nō sequimur sapientiā carnis / apud quā
 utilitas pecuniarie istius cōmoditatis pluris habet
 sed sapientiā quā ex deo est . apud quā ea quā in hoc seculo
 magna estimant / pro detrimento habent . Hoc ē enī ca
 thortoma . quod perfectū et absolutum est officium /
 a uero uirtutis fonte proficiatur . Cui secundum
 est commune officium . quod ipso sermone significat /

nō esse ardue virtutis / ac singularis / quod p̄t pluri
b9 esse cōe. Nā pecunie cōpendia captare / familiare
multis ē. Elegātiore conuiuio ⁊ suauiorib9 delectari
epuls / uisitati ē. Jeiunare at ⁊ continentē eē / paucor9
ē. alieni cupidū nō eē / rarū ē. Cōtra at / detrabere vel
le alteri. ⁊ nō eē cōtentū suo. Nā i hoc cū plerisq; con
fortiū ē. Alia igit̄ prima. alia media officia. Prima
cū paucis. media cū plurib9. Deniq; in iisōē v̄bis fre
quēter discretio ē. Aliter enī bonū deū dicim9 / aliter
homīnē. Aliter iustū deū appellam9 / aliter hoīem. Si
militer ⁊ sapientē deū aliter dicim9 / aliter hoīem. Sed
⁊ in euāgelio docemur. Estote ergo perfecti / sicut ⁊ pa
ter vester q̄ in celis ē perfect9 ē. Ip̄m Paulū lego per
fectū / ⁊ nō perfectū. Nā cū dixisset / nō q̄ iā acceperiz
aut iā perfectus sim / sequor autē vt comprehendā / sta
tim subiicit. Quicumq; enim perfecti sumus. Duplex ē
enim forma perfectiōis. Alta medios / alta plenos nu
meros habens. Alta hic / alta ibi. Alta secundū hoīs
possibilitatem / alta secundū perfectionē futurā. Deus
autē iustus per omnia. sapiens super omnia. perfect9
in omnibus. Inter ip̄os quoq; homines distantia ē.
Aliter Daniel sapiens est / de quo dictū ē / quis Danie
le sapientior? aliter alii sapientes. aliter Salomon / q̄
repletus ē sapiētia super omnē sapiētia antiquorū
⁊ super oēs sapientes egypti. Aliud ē enī cōmuniter
sapere aliud sapere perfecte. Quī cōiter sapit / p̄ tēpo
ralib9 sapit / pro se sapit. vt alteri detrahat aliquid
⁊ sibi adiungat. Quī perfecte sapit / nescit sua specta
re cōmoda. sed ad illud quod eternū ē / quod decorū at
q; honestū / toto affectu intendit. querens non quod
sibi vtile est / sed quod omnibus.

Capitulum secundum Quattuor habens partes.

ITaq; hec sit formula. vt inter duo illa honestū
 atq; vtile errare nequeamus. eo q; iustus nihil
 alteri detrahendū putet. nec alterius incōmodo suum
 cōmodum augere velit. Hanc formulā tibi prescribit
 apostolus dicens. *Via licent/ sed nō ōnia expediunt.*
Via licent/ sed nō ōia edificant. Nemo quod suū ē q̄
 rat. sed quod alteri9. Hoc ē. Nemo cōmodū suū q̄rat.
 sed alterius. vnde ⁊ alibi dicit. *Alter alterū existimā*
tes superiorē sibi . nō q̄ sua sunt singuli cogitantes/
sed que aliorū. Nemo etiā suā grām querat. nemo suā
 laudem. sed alterius. Quod euidenter etiam in prouer
 bijs declaratum esse aduertimus. dicente sancto per
 Salomonem spiritu. *Fili si sapiens fueris/ tibi sapi*
ens eris ⁊ proximis. si autem malus euaseris/ solus
hauries mala. Sapiens enī alius consultit/ sicut iust9
 quāquidem consors sui est/ vtriusq; forma virtutis.
 Si quis igit vult placere omnib9 per ōia/ querat nō
 quod sibi vtile/ s; quod multis. sicut q̄rebat ⁊ paul9.
 Hoc ē enim cōformari Christo. alienū nō q̄rere. nihil
 alteri detrahere/ vt acquirat sibi. Christ9 enim dñs /
 cū ess; in dei forma/ exinaniuit se. vt formā susciperet
 hominis. quā operū suoz locupletaret virtutib9. Tu
 ergo spoliās/ quē Christus induit. Tu exuis quē ve
 stiuit Christus? hoc enim agis/ quando alterius detri
 mento/ tua commoda augere experis.

Considera homo/ vnde nomē sumpseris. Ab humo
 vtiq; que nihil cuiq; eripit. sed omnia largitur om
 nibus. ⁊ diuersos in vsum omnium animantiū fruc
 tus ministrat. Inde appellata humanitas / specialis
 ⁊ domestica virtus hōis. que consortē adiuuet. Ip̄a
 te doceat forma tui corporis. mēbrorūq; vs9. Nūq̄o
 membrū tuū/ alterius membri officia sibi vendicat/

ut oculus officium oris / aut os oculi officium sibi ven
dicet / aut manus pedum ministerium / aut pes manuum &
Guinetiam ipse manus dextra ac sinistra / dispartita ha
bet officia pleraque. ut si usum commutes utriusque / ad
uersum naturam sit. priusque totum hominem exuas / quam me
broz tuorum ministeria ouertas. si aut de sinistra cibum
suggeras / aut dextra fugaris ministerio sinistre ut re
liquas ciborum abluat. nisi forte poscat necessitas. Fige
hanc et da oculo virtutem / ut possit detrabere sensum ca
piti / auditum auribus / menti cogitationes / odoratum nari
bus / ori saporem et sibi offerat / nonne omnem statum dissoluet
nature? Unde pulchre apostolus ait. Si totum corpus
oculus / ubi auditus? Si totum auditus ubi odoratus?
Vides ergo unum corpus sumus. et diuersa membra. scilicet omnia
corpori necessaria. Non enim potest membrum dicere de me
bro / non est mihi necessarium. quinetiam ipsa que videntur
infirmiora membra esse / multo magis necessaria sunt. et
maiores plerumque tuendi se / requirunt sollicitudinem. et si
quid dolet membrum unum / compatuntur ei et omnia membra.
Unde quod graue est / ut detrahamus aliquando ei cui nos
compati oportet / et cui debemus consortium ministerium / ei
fraude et noxe sumus? Hoc utique lex nature est / que
nos ad omnem stringit humanitatem / ut alter alteri
tanquam unius partes corporis inuicem deferamus. Nec
detrabendum quicquam putemus / cum contra nature le
gem sit / non iuuare. Sic enim nascimur / ut consentiant
membra membris. et alterum alteri adhereat. et obse
quantur sibi mutuo ministerio. Quod si unum desit offi
cio suo / impediuntur cetera. Quod si eruat oculum ma
nus / nonne sibi operis sui usum negauit? Si pedem vulne
ret / quorum sibi actuum profectum inuiderit? Et quanto
grauius est totum hominem / quam unum membrum detrahi?

Jam si in uno membro: totū corpus violat' / vūq;
 in uno homine / cōmunio totius humanitatis soluit'
 violat' natura generis humani . ⁊ sancte ecclesie con-
 gregatio / que in vnum connexum corpus / atq; com-
 pactum vnitae fidei ⁊ caritatis assurgit / violabit' .
 Christus quoq; dominus / qui pro vniuersis mortu-
 us est / mercedem sanguinis sui euacuatam dolebit .

Quid q; etiā lex dñi / hanc formā edocet / vt nihil al-
 teri detrahās / tui cōmodi seruādi grā / cum dicit / nō
 trāfferas terminos antiquos quos statuerūt patres
 tui / cū vitulū errantem fratris tui reducendū preci-
 pit / cū furem mori iubeat / cui; vetat mercenariū debi-
 ta mercede fraudari / cū pecuniā sine vsuris reddendā
 censet / Subuenire enī nō habēti / humanitatis ē . Duri-
 tie aut' plus extorquere q̄ dederis . Et enī si ideo ino-
 pi tuo auxilio erat op' / quia nō habuit vnde de suo
 redderet / nōne impiū ē / si sub hūanitatē simulatione
 āplius ab eo poscas / qui nō habebat vnde min' redde-
 ret / Absoluis igit' alteri debitorē / vt cōtemnes tibi .
 ⁊ hāc hūanitatē vocas / vbi ē iniquitatis auctio . Hoc
 prestam' ceteris aiantib' / q; alia genera aiantū / cō-
 ferre aliquo nesciūt . Fere aut' eripiūt . boīes tribuūt .
 Vñ ⁊ psalmista . Justus miseret' . ⁊ tribuet . Sunt tñ
 quib' ⁊ fere offerāt . Si quidē collatiōe sobolē suā nu-
 triūt . ⁊ aues cibo suo pullos satiāt suos . hōi at' soli
 tributū ē / vt oēs tāq; suos pascat . Debet istud ipō na-
 ture iure . Quod si nō licet nō dare . q̄nō detrahere licet'
 Nec ipse leges nos docent . cū ea que detracta sunt ali-
 cui cum iniuria persone / aut rei ipsius cumulo / resi-
 tui iubent . quo furem a detrahendo / aut penis deterre-
 ant / aut mulcta reuocent . Non e tamen q; aliquis pos-
 sit / aut penam non timere / aut mulctam illudere .

Hinc quid dignū est/ vt aliquis alteri detrahatur. Seruile hoc vitium. ⁊ familiare vltime cōditioni. Ad eo contra naturam/ vt inopia magis hoc extorquere videatur/ q̄ natura suadere. Seruoz tñ occulta furta/ diuitū rapine publice. Suid aut tā contra naturā/ q̄ violare alterū/ cui cōmodi causa/ cum pro omnibus excubandū/ subeundas molestias/ suscipiendū laborē naturalis affectus persuadeat/ ⁊ gloriosuz unicuiq; ducatur/ si periculis ppriis q̄rat vniuersorū tranquillitatem/ multūq; sibi vnusquisq; arbitretur gratus excidia patrie reppulisse/ q̄ ppria pericula/ pstantiusq; sibi esse existimet q; operā suā patrie impenderit/ q̄ si in ocio positus tranquillā vitā voluptatū copiis sūctus egisset? Hinc igit colligit/ q; homo/ qui secūduz nature format⁹ ē directionē vt obediatur sibi / nocere nō possit alteri. Quod si cui nocet/ naturā violat/ neq; tantū est cōmodi/ quod adipisci sese putet/ quantū incōmodi/ quod ex eo sibi accidat. Sive enīz pena grauior/ q̄ interioris vulnus conscientie? Quod seuerius iudicium/ q̄ domesticū/ quo vnusquisq; sibi est reus/ seq; ipse arguit / q; iniuriam indignē fratri fecerit? Quod non mediocriter scriptura commendat. dicēs. Ex ore stultorum baculum contumelie. Stulticie igit condemnatur/ qui contumeliam facit. Nonne hoc magis fugiendum/ q̄ mors/ q̄ dispendium q̄ inopia/ q̄ exilium/ q̄ debilitatis dolor? Suis enīz vitium corporis aut patrimonii damnum/ non leuius ducat vitio animi/ ⁊ existimationis dispendio?

Liquet igit id expetendū ⁊ tenendū omnibus / q; eadē singulorū sit utilitas / que sit vniuersoz. nihil q; iudicandū vtile/ nisi quod in cōmune proficit. Sūo enīz nō potest vni prodesse quod inutile sit omnibus?

Mihi certe non videtur qui inutilis est omnibus / si
 bi utilis esse posse. Etenim si vna lex nature omnibꝫ
 vna utiqꝫ utilitas vniuersorum. Quod si vna utilitas
 vniuersorū / ad consulendū utiqꝫ omnibus nature lege
 constringimur. Non est igitur eius qui consultū velit
 alteri secundū naturā / nocere ei aduersum legē natu
 re. Etenim si hi qui in stadio currunt / ita feruntur pre
 ceptis informari atqꝫ instrui / ut vnusquisqꝫ celerita
 te nō fraude cōtendat / cursuqꝫ quantū p̄t ad victoriā
 p̄peret / supplātare aut alterū aut manu deicere non
 ausit / quātomagis in hoc cursu vite istius / sine frau
 de alterius ꝛ circūscriptione / gerenda nobis victoria
 est. Euerunt aliqui / si sapiens in naufragio positus /
 insipienti naufrago tabulā extorqꝫre possit / verū de
 beat. Mihi quidem / ꝛ si p̄stabiliꝫ cōi videat / vsui sa
 pientē de naufragio q̄ insipientē euadere / tñ nō videt
 qꝫ vir christianꝫ ꝛ iustꝫ ꝛ sapiens / q̄rere sibi vitā ali
 ena morte debeat. vtpote qui etiā si latronē armatū
 incidat / ferientē ferire nō possit. ne dū salutem defen
 dit / pietatē otaminet. De quo in euāgeli libris aper
 ta ꝛ euidentis sententia ē. Reconte gladiū tuū. Omnis
 enī qui gladio percusserit / gladio feriet. Quis latro
 detestabilior / q̄ persecutor / qui venerat ut Christus
 occideret? Sed noluit se Christus persecutorꝫ defendi
 vulnere / qui voluit suo vulnere omnes sanare. Cur
 enim te potiorē alteri iudices / cum viri sit christiani
 p̄ferre sibi alterū / nihil sibi arrogare / nullū sibi hono
 rem assumere / non vendicare premiū sui meriti? Dein
 de cur nō potius tolerare incommodū / q̄ alienū omo
 dum diripere assuescas? Quid tam aduersus naturā /
 q̄ nō esse contentū eo quod habeas / aliena querere /
 ambire turpiter? Nam si honestas secundum naturā

Omnia enī deus fecit bona valde) turpitudine vsq;
cōtraria est. Nō potest ergo honestati cōuenire ⁊ tur-
pitudini. cum hec inter se discreta nature lege sint.

Tractatus tertius ostendens quid de honesti Viri
lisq; repugnantia ac comparatione tenendum sit/ pre-
dictam insequendo formulam/ Nouem complectitur
capitula.

Capitulum primum Tres habens partes.

Sed iam vt etiam in hoc libro ponamus fa-
stigium. in quo velut in fine disputatiōis
nostre/ dirigamus sententiā/ vt nihil expe-
tendū sit/ nisi quod honestum. Nihil nāq;
agit sapiens. nisi quod honestū sit/ nisi quod cū sūc-
ricate sine fraude sit. neq; quicq; facit/ in quo se crimi-
ne quoq; obliget/ etiā si latere possit. Sibi enim reus
priusq; ceteris. Nec tam pudēda apud eū publicatio
flagitij/ q̄ cōscientia est. Quod nō fictis fabulis (vt
philosophi disputāt) sed verissimis iustoz viroz exē-
plis docere possumus. Non igit̄ ego simulabo terre-
byatum. que magnis quibusdā dissiluerit soluta im-
brib; in quem descendisse Gyges/ atq; sibi fabulariū
illum equū eneam offendisse/ a platone inducit. qui ī
laterib; suis fores haberet. Quas vbi aperuit/ āma ad-
uertit anulū aureum in digito mortui hoīs. cui; illic
exanime corp; iaceret. auriq; aurū sustulisse anulum.
Sed cū se ad pastores recipisset regios/ de quoz ipse
nūero foret/ casu quodā q; paleā eius anuli ad palmā
cōuerterat/ ipse oēs videbat. atq; a nullo videbatur.
Deinde cū in locū suū reuocasset anulū/ ab ōnibus vi-
debat. Cuius sollers factus miraculi/ per anuli opor-
tunitatem/ regine stupro potitus/ necem regi intulit
ceterisq; interemptis quos necandos putauerat.